

EVLAT SORUMLULUĞUNA DİNİ VE FELSEFİ BAKIŞ

Religious And Philosophical View To Child Responsibility

Doç. Dr. Yener ÖZEN

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Erzincan/Türkiye

ORCID ID:0000-0003-1147-0246

Cite As: Özen, Y. (2021). "Evlat Sorumluluğuna Dini Ve Felsefi Bakış", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 7(45): 1014-1021.

ÖZET

Bireyin eylemi pek çok kural tarafından belirlenmeye çalışılır. Bu belirlenim mutlak bir yasa ile ya da görelî bir düşünce olarak çıkmış olabilir. Fakat bu belirlenim elbette herkes için geçerli olmak zorunda değil, nitekim zorunlu olması da beklenemez. Çünkü insan kendi eyleminin kararını kendisi verir. Fakat bu kararı verirken elbette doğuracağı sonuçlar bakımından diğer insanları da gözetmesi gerekir. Felsefe tarihi boyunca ahlak felsefesinin önemli bir konusu olan sorumluluk ve eylem arasındaki ilişki ile ilgili kanıtlar, günümüzde de süren bir tartışma konusudur. Özellikle modern toplumla birlikte, öznenin sorumluluğu ve kolektif sorumluluk tartışması daha önemli hale gelmiştir. İnsanlık bir topluluk olarak birlikte yaşamaya başladığından beri, bu toplumu oluşturan bireyler ya da insanların eylemleri topluluk içinde bulunan diğer insanlar için her zaman önemli olmuştur. Çünkü belli bir eylemsellik içinde olan insan, bu eylemsellik ile birlikte belli sonuçların gerçekleşmesine yol açar. Bu nedenle birey ya da kişi eylemde bulunurken kendi eyleminin sorumlusu haline gelir. Fakat bu sorumluluk kendisine ait olduğu gibi diğer kişileri de bu sorumluluğa bağlar.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Sorumluluk, Evlat Sorumluluğu

ABSTRACT

The individual's action is tried to be determined by many rules. This determination may have come out by absolute law or as a relative consideration. However, this determination does not have to be valid for everyone, as a matter of fact it cannot be expected to be mandatory. Because one makes the decision of one's own actions. But when making this decision, of course, it has to look after other people in terms of the consequences. Arguments about the relationship between responsibility and action, which has been an important topic of moral philosophy throughout the history of philosophy, are also a subject of ongoing debate today. With modern society in particular, the discussion of the responsibility of the subject and collective responsibility has become more important. Since humanity began living together as a community, the actions of the individuals or people who make up this community have always been important to other people who are in the community. Because a person who is in a certain activism leads to the realization of certain results along with this activism. Therefore, the individual or person becomes responsible for his or her own action while taking action. But this responsibility belongs to him as well as to others.

Keywords: Philosophy, Responsibility, Filial Responsibility

1. GİRİŞ

Anne-babalar ve eğitimciler çocuklarının sorumluluk sahibi birer insan olarak yetişmelerini isterler ve onlara sorumluluk kazandırmanın yollarını ararlar. Bazen anne-babalar veya öğretmenler bazı çocukların veya belirli bir çocuğun çok sorumsuz olduğundan yakınır ya da çok sorumlu bir çocuk yetiştirdikleri için övünürler. Hatta bir ev hanımı, bir iş adamı, bir politikacı, bir öğretmen gibi yetişkinler de çok sorumlu ya da sorumsuz sıfatıyla nitelenirler (Özen, 2015).

Anne ve babalar, çoğunlukla sorumluluktan söz açıldığında onu geniş anlamda düşünmemektedirler. Sorumluluğun varlığını veya yokluğunu, çocuğun dağınık odası, okula devamsızlığı, ev ödevlerindeki özensizliği, giyimi, temizliği, huy ve alışkanlıkları gibi daha yalın ve somut olgularda aranmaktadır. Bu kanı yanlıştır. Kibar, titiz, düzenli, ödevlerini zamanında yapan bir çocuk da davranışlarında sorumsuz olabilir. Bu durum özellikle yapacağı işleri sürekli olarak uyarılmak suretiyle yapan çocuklarda görülebilir. Çünkü çocuk salt bu nedenle; karar verme, seçme, eylemde bulunma, eylemin sorumluluğunu alma ve öz değerini geliştirme olanağı bulamamıştır.

Sorumluluk; "ödev olarak üzerine alınan ya da verilen bir işi her ne pahasına olursa olsun sonuna kadar yapma ve gerektiğinde bunun hesabını verme ile ilgili bir duygudur. Bu duygu bireyde toplumsal çevrenin gerçekleri ile ideal kurallar dediğimiz us (akıl) arasındaki karşılıklı ilişkinin sonucunda oluşur" (Özen, 2015).

Evlat Sorumluluğu (Filial Responsibility); evlat sorumluluğu evlâdın ebeveynini desteklemeye yönelik görev ve sorumluluklarıdır. Familizm kavramının içerisinde yer almakla birlikte (Gans ve Silverstein, 2006) aile üyelerinin birbirine yardımcı olmalarına yönelik görevlerine ilişkin algısıdır (Fuligni and Pedersen, 2002). Evlat Sorumluluğu Beklentisi (Filial Responsibility Expectation); evlâdın yaşlı ebeveynine koruma, ilgi ve finansal destek sağlamasına yönelik görevlere ilişkin algısını ifade etmektedir. (Blenkner, 1965; akt. Birditt

ve ark., 2008). Aynı zamanda bu terim evladın evlat sorumluluğuna ilişkin algısını ifade etmesinin yanı sıra ebeveynin evladından beklentisini de içermektedir. Yani ebeveyn ve evlat bakış açısından evlat sorumluluğuna ilişkin normatif inançları temsil etmektedir (Wakui ve Cheng, 2017).

Aile toplumun önemli bir bileşenidir. Aile bireylerinin birbirine karşı olan sorumluluklarını yerine getirmesi zorunlu olarak değerlendirilmesiyle birlikte aile bireyleri arasındaki ilişkinin devam ettirilmesine yönelik zorunluluk da bulunmaktadır. Aile bireyleri arasındaki ilişkide seçim söz konusu değildir. Ebeveyn olmak seçilebilir ama ebeveynin çocuğunun tam olarak hangi özelliklere sahip olacağını seçme şansı bulunmamaktadır. Ebeveynin beklentisini tamamen karşılayacak olan bir çocuk tasarlamak imkânsız olmaktadır. Bundan dolayı cinsiyet, dış görünüş, zekâ, yetenek gibi özellikler ebeveyn için tamamen sürpriz olmaktadır (Mills, 2003).

Çocuğun dünyaya gelmesiyle beraber ebeveynler büyük mutluluk yaşamaktadır. Ebeveyn çocuğunu dünyaya getirerek ve çocuğu üzerindeki hakları başkasına devretmeyerek ebeveyn olmayı seçmektedir. Ebeveyn bakıcı tutarak ya da çocuğunu kreşe göndererek birtakım sorumluluklarını devrediyor gibi görünebilir. Dikkat edilmesi gereken nokta evlat ebeveyn arasındaki ilişkinin devredilmemesidir. Ebeveynin evladına karşı yerine getirmesi gereken bazı davranışlardan vazgeçmesine rağmen ebeveyn evladına koşulsuz olarak ilgi ve sevgi sağlayarak ebeveyn rolünü sürdürmektedir (Mills, 2003). Aynı zamanda çocuğunun zarar görmesini engellemeye yönelik sorumluluk hissetmek de ebeveyn rolünü elde etmek için gereklidir (Blustein, 1982). Aileye çocuğun da katılmasıyla beraber aile bağları daha da güçlenmeye başlamaktadır. Ailedeki güçlü bağdan dolayı aile üyeleri birbirine karşı olan sorumluluklarını yerine getirmeye istekli olmaktadır. Ebeveyn çocuğunu iyi bir şekilde yetiştirerek ve ona gerekli desteği sağlayarak çocuğuna olan görevlerini yerine getirmeye çalışmaktadır. Aynı zamanda ebeveyn kendi ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çektiğinde çocuğun ebeveynine olan sorumluluğu açığa çıkmaktadır. Çocuğun ebeveynine olan sorumluluğu evlat sorumluluğu olarak adlandırılmaktadır. Evlat sorumluluğu evladın ebeveynine olan görevlerini ifade etmektedir. Ebeveyn ve evladın birbirine karşı olan görevleri yalnızca bu ilişkiden sağlanabilenlerle sınırlı olması gerekmektedir. Bu ilişkide var olan koşulsuz sevgi, birbirlerinin başarısından gurur duymak, sıkıntıların üstesinden birlikte gelmek, kendisini en iyi tanıyan kişi olan ebeveyninden tavsiyeler almak, ilişkinin devamlılığı yalnızca ebeveyn evlat arasındaki ilişkiden ortaya çıkanlara örnek olarak verilebilir (Mills, 2003). Ayrıca evlat sorumluluğu, evladın ebeveyninin duygusal ve fiziksel ihtiyacını karşılamaya yönelik hissettiği duygu olarak da tanımlanmaktadır (Cicirelli, 1993).

Evlat sorumluluğuna ilişkin görevleri olmayan çocuklar ve evlat sorumluluğunu yerine getirme konusunda isteksiz olan kötü çocuklardan bahsetmek mümkündür. Kötü çocukla kast edilen küçük çocukların ebeveyninin sözünü dinlemeyip yaramazlık yapması değildir. Yetişkin çocukların ebeveynine karşı olan görevlerini yerine getirmeyi reddetmesi kötü çocuk olarak etiketlenmelerine neden olmaktadır. Örneğin Zach'in annesi ölümcül bir hastalığa sahiptir. Bu haberi alan Zach ise annesiyle ilgilenmeyi reddetmektedir. Hâlbuki Zach'in annesi çocuğuna gerekli ilgi ve bakımı sağlayarak onu yetiştirme görevini yerine getirmiştir. Ayrıca Zach de annesiyle ilgilenilecek koşullara sahiptir. Fakat Zach annesiyle ilgilenmeyi tercih etmek yerine Monte Carlo'da zaman geçirip parasını tatil için kullanmayı tercih etmektedir. Bundan dolayı annesiyle olan ilişkisini koparıp monte Carlo'ya giderek annesini bu zorlu hastalıkla tek başına mücadele etmek zorunda bırakmıştır (Fenton, 2017).

Evlat sorumluluğu çeşitli bakış açılarıyla da incelenmektedir. Evlat sorumluluğu akrabalık bağına dayalı olan diğerkâmlığın bir formu olarak açıklanabilmektedir. Ayrıca nesiller arası dayanışma da evlat sorumluluğunu açıklayan önemli bir bakış açıdır. Evlat, ebeveynini desteklediğinde gelecekte yaşlandığında benzer yardımı çocuklarından alma olasılığı da bulunacaktır. Minnettarlık duygusu da evlat sorumluluğunu açıklamaktadır. Ebeveyn çocuğunu yetiştirmiştir ve gerekli yardımı çocuğuna sağlamıştır. Bu yardımlardan dolayı ebeveynine minnettarlık hisseden çocuklar da ebeveyni ihtiyaç duyduğunda gerekli yardımı ebeveynine sağlamaktadır. Kişide iyi insanların evlat sorumluluğu sergileyeceği inancı varsa o zaman evlat sorumluluğu ahlaki görev olarak da açıklanmaktadır (Ganong ve Coleman, 1999).

Toplum, çeşitli bakış açıları tarafından incelenen evlat sorumluluğunda ailenin birincil olarak sorumlu olduğunu ve yaşlıların bakıma ihtiyaç duyduğunda ailenin elinden geleni yapmaya hazır olması gerektiğini vurgulamaktadır. Aile, yaşlı aile üyelerinin bakımını sağlama konusunda temel yapıtaşı olarak görülmektedir. Gans ve Silverstein (2006)'ya göre aile biçimlerinden bağımsız olarak toplumdaki tüm üyelerin evlat sorumluluğuna ilişkin görevleri bulunmaktadır. Özellikle yaşlı ölümlerinin geçmişe göre belirgin şekilde düşmesi ve beklenen yaşam süresinin artmasıyla beraber ailenin yaşlılara bakım sağlaması konusu daha da önemli hale gelmektedir.

Hem batı toplumunda hem de doğu toplumunda evlat sorumluluğunun vurgulandığı görülmektedir. Batıda bu vurgu İncil’de yapılırken doğuda ise Konfüçyüs etiğinde vurgulanmaktadır. Ayrıca İslam’ı benimsemiş olan toplumlarda da evlat sorumluluğuna ilişkin vurgunun Kur’an’da yapıldığı görülmektedir. Kur’an’da yer alan İsrâ (23,24) suresinde geçen “Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, annenize ve babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine öf! bile deme! Onları azarlama! İkisine de güzel söz söyle! Onları esirgeyerek alçak gönüllülükle üzerlerine kanat ger ve: Rabbin! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de Sen onlara (öyle) rahmet et (diyerek dua et!)” ayetinde belirgin bir şekilde evladın ebeveynine gereken bakımı sağlaması ve bu bakımı sağlarken bıkkınlık duymaması gerektiği belirtilmektedir. Batı ve doğu toplumunda evlat sorumluluğu belirgin şekilde vurgulanmasına rağmen evlat sorumluluğuna ilişkin teorilerin batının etik alanyazınında yaygın olduğu görülmektedir.

Kolektif ve bireyci toplumlar bağlamında evlat sorumluluğu düşünüldüğünde ise kolektif toplumda aile üyelerinin yaşlıların bakımını sağlamasına ilişkin yapılan vurgu bireyci toplumlara göre daha belirgin olmaktadır (Tamis-LeMonda ve ark., 2008).

Evlat sorumluluğunun kaynağı birey tarafından içselleştirilmiş toplumsal normlar olabileceği gibi ebeveynle kurulan duygusal ilişkiden de kaynaklanabilmektedir. Bununla birlikte ebeveynin refahını sağlamaya dair gerçek bir ilginin sonucu da evlat sorumluluğu açığa çıkmaktadır. McKay’a (1999) göre çoğu durumda evlat sorumluluğunu açığa çıkartan çeşitli kaynaklar bir arada bulunmaktadır.

2. SORUMLULUĞA FELSEFİ BAKIŞ AÇISI

Sorumluluk kavramı felsefe ve psikoloji alanında farklı şekilde açıklanmıştır. Felsefe alanında sorumluluğun açıklanması Aristoteles’e kadar geriye uzanmaktadır.

Aristoteles insanların gönüllü yaptığı eylemlerden sorumlu olduğunu ve bu eylemlerin sonucuna göre ödül ya da ceza alması gerektiğini düşünmektedir. Aristoteles’e göre insanların eylemlerinden sorumlu olması için eylemleri gönüllü bir şekilde gerçekleştirebilmesi gerekmektedir. Ayrıca yaptığı eylemin belirgin koşullarının farkında olması ve baskı altında o eylemi gerçekleştirmemesi gerekmektedir. Eğer baskı altında gerçekleştirilen eylemin nedeni dışsal kaynaklı ise o zaman eylemi gerçekleştiren kişi eylemin sonucuna katkıda bulunmadığı için o eylemin sonucundan sorumlu tutulmamaktadır. İnsanların yaptığı eylemlerin sonucundan sorumlu tutulmasını gerektiren diğer neden koşulların farkında olmamasıdır. Bunun için eylemi gerçekleştiren kişinin eylemin sonucundan üzüntü ve pişmanlık duyması gerekmektedir. Örnek olarak kişi eğer evladını düşmanıya karıştırırsa, birini tedavi etmeye çalışırken ona zarar verirse ya da birine şaka yoluyla vururken ona zarar verirse ve bu eylemlerin sonucundan pişmanlık duyarsa o zaman yaptığı eylemin sonucundan sorumlu olmamaktadır (Glover, 1970).

Bradley (1876) bireyin eylemlerinden sorumlu tutulması için üç koşulun olması gerektiğini düşünmektedir. Bunlardan birincisi insan kendi gerçekleştirdiği eylemlerden sorumludur yani bir başkasının yaptığı eylemin sonucundan sorumlu olmamaktadır. Bu koşulun sağlanmadığı bazı durumlar olabilmektedir. Örneğin ebeveynin çocuğunu iyi yetiştirme sorumluluğu vardır ve bu sorumluluğu yerine getirmediğinde ve çocuğu bir hata yaptığında o zaman ebeveyn çocuğunun gerçekleştirdiği eylemin sonucundan sorumlu olabilmektedir (Akt. Glover, 1970).

Bradley(1876)’in ortaya attığı ikinci koşul ise eylemin gönüllü bir şekilde gerçekleştirilmesidir. Burada bahsedilen koşul; birey kendi tercihi olmadan tehdit yoluyla eylemi gerçekleştirmeye zorlanmıştır ve eğer bu eylemi yerine getirmeyi tercih etmezse bir başkasına zarar verileceği şeklinde tehdit edilmiştir. Üçüncü koşul ise ahlaki değerlerin farkında olan insanlar eylemlerinin sonucundan sorumlu olmaktadır. Yani ruh ve sinir hastalıklarına sahip insanlar eylemlerinin sonucundan sorumlu tutulmamaktadır (Akt. Glover, 1970).

Determinizm yaklaşımında ise insana mekanik bir varlık olarak bakılmaktadır çünkü her davranışın bir nedeni olduğu savunulmaktadır. Bir başka deyişle gerçekleştirdiğimiz davranışların sonucu bir nedene bağlanmaktadır. İnsanlara yüklenen sorumluluk da azalmaktadır (Glover, 1970).

Kant’a göre ise kişi tanımında davranışlarının sonucunu yüklenilme önemli bir belirleyicidir. Kişinin eylemlerinin sonucunu yüklenilmesi için özgür olması gerekmektedir. Bu özgürlük, kişinin yaptığı seçimlerde özgür olması anlamına gelmektedir. (Raffoul, 2010).

Sartre, varoluşçu felsefe kapsamında insanın bizzat kendisinin kimliğini ve sahip olduğu değerleri inşa ettiğini savunmaktadır. İnsanın kendisini inşa edebilmesi için özgür olması ve bu özgürlüğün doğal sonucu olarak sorumluluk değerine sahip olması gerekmektedir. Mantıkçı felsefeden farklı olarak insanın yaptığı

eylemlerin sonucundan sorumlu olmasından ziyade insanın kendi varoluşundan sorumlu olduğunu savunmaktadır. Mantıkçı felsefeden ayrıldığı bir diğer husus ise mantıkçı felsefeciler sorumluluğun ortaya çıkması için gönüllülük şartını öne sürerken varoluşçu felsefe ise insanın kendi yaşamının yöneticisi olması demek insanın eylemlerinden başlı başına sorumlu olduğu anlamına geldiğini savunmaktadır. Yani varoluşçu felsefe insanın yaptıklarından değil insanın tam olarak ne olduğundan sorumlu olduğunu savunmaktadır. (Raffoul, 2010).

Felsefecilerin sorumluluğa yaklaşımı daha çok ahlaki yönden olmaktadır. Bireyin sorumluluğunun boyutu ve şartları felsefeciler tarafından ele alınmaktadır Psikoloji alanında ise daha çok danışanın sorumluluklarının farkında olması ve yaptığı davranışların sorumluluğunu alabilmesi üzerinde durulmaktadır. Farklı kuramlar sorumluluğu farklı şekilde açıklamaktadır. Gestalt yaklaşımı bireyin çevreyle bütünleşme sorumluluğuna vurgu yaparken, transaksyonel analiz bireyin yaşamında oynadığı oyunları bırakarak dürüst olma sorumluluğunu ön plana çıkarmaktadır. Gerçeklik terapisinde ise gerçeklerle yüzleşme yoluyla bireyin davranışlarının sorumluluğunu almasına önem verilmektedir. Varoluşçu yaklaşım bireyin genel olarak kim olduğundan sorumlu olduğunu ifade etmektedir (Nelson-Jones, 1984; Akt., Özen, 2015).

Boven (1998) sorumluluğu hiyerarşik, kişisel, sosyal, profesyonel ve vatandaşlık sorumluluğu olmak üzere beşe ayırmaktadır. Hiyerarşik sorumlulukta kurum, amirler ve “kurallara” yönelik sorumluluk vardır. Kişisel sorumlulukta ise “kişisel etik” e yönelik sorumluluk bulunmaktadır. Sosyal sorumlulukta sorumluluğun yöneldiği kişiler “akranlar”dır. Profesyonel uzmanlıkta “uzmanlık etik” sorumluluğu bulunmaktadır. Vatandaşlık sorumluluğunda ise “vatandaşlık değerlerine” yönelik sorumluluk vardır. (Akt. Özen, 2015).

Feinberg (1962) ise sorumluluğu felsefi açıdan incelemiş olup sorumluluğu üçe ayırmıştır. Feinberg (1962)’e göre sorumluluk, bireyin davranışlarını toplumsal, yasal ve ahlaki kurallara göre sergilemesini sağlamaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak toplumsal, yasal ve ahlaki olmak üzere üç tür sorumluluktan bahsedilebilmektedir. Tüm sorumluluk çeşitleri ortak olarak belli bir davranışın sergilenmesi için zorlayıcı bir özelliğe sahiptir. Bununla birlikte istenilen performans sergilenmezse ceza ya da ödün borcu ortaya çıkmaktadır. Yani bir sorumluluğu yerine getirmede başarısız olmak demek bireyin davranışının cezalandırılmaya açık olduğu ve bireyin bu başarısızlığın yükümlülüğünü alması gerektiği anlamına gelmektedir.

Yukarıda bahsedilen sorumluluk çeşitleri dikkate alınırsa aşağıda bahsedilecek olan evlat sorumluluğunun ahlaki sorumluluk içerisinde yer aldığı söylenebilmektedir. Bunun sebebi ise evladın anne ve babasına olan sorumluluğunu yerine getirmesi ahlaki onay ve gururla sonuçlandığı gibi bu sorumluluğu yerine getirmede başarısız olma kınama, hoşnutsuzluk, onaylanmama gibi birtakım olumsuz sonuçları beraberinde getirmesidir (Vaughan-Brakman, 1994).

Platon'un Bakış Açısı

Platon'a göre çocuklar ebeveynine olan borcunu kabul etmek zorundadır. Bu borcun sebebi ise ebeveynin onu dünyaya getirmesinden ve onu yetiştirmesinden kaynaklanmaktadır. Platon evlat sorumluluğunu karşılıklılık olarak değerlendirmektedir. Yani ebeveyn çocuğunu dünyaya getirmiştir ve onu yetiştirmiştir bunun karşılığı olarak ise çocuk ebeveynini onurlandırmalıdır (Han, 1996).

Çocuğun ebeveynini onurlandırmasının bir diğer sebebi ise Tanrı'nın ebeveynin dualarına karşılık vererek iyi çocukları ödüllendirip kötü çocukları cezalandırmasıdır. Ayrıca bu cezanın sadece Tanrı katında olmadığını aynı zamanda devletin de ebeveynini ihmal eden çocukları cezalandırması gerektiğini savunmuştur. Bu cezalar arasında hapis cezası da bulunmaktadır. Ebeveynine kötü muamelede bulunan çocukları ihbar etmek de vatandaşlık görevidir. Hatta köleler dahi bu ihbarda bulunabilmektedir. İhbarda bulunan köle sahibini ihbar etse bile özgürlüğüne kavuşturularak ödüllendirilmektedir. Sonuç olarak Platon'a göre ebeveyn değersiz veya acı verici olsa bile çocuğun ebeveynine olan sorumluluk borcu ortadan kalkmamaktadır (Han, 1996).

Aristoteles'in Bakış Açısı

Aristoteles'e göre çocuklar ebeveynine onur, destek ve belli derecede itaat borçludur. Çocuklar ebeveynini onurlandırmalıdır çünkü ebeveyn evladı için birçok yarar sağlamıştır. Ebeveyn çocuğuna hayat, yetiştirme ve eğitim yoluyla yarar sağlamıştır. Ebeveynin çocuğunu dünyaya getirmesi ve onu yetiştirmesi yoluyla fayda sağlamasına Platon da değinmiştir. Buna karşın eğitim faydasının diğer faydalardan ayrı bir şekilde değerlendirilmesi ilk defa karşımıza çıkmaktadır (Vaughan-Brakman, 1994).

Aristoteles'e göre ebeveynin hayat, yetiştirme ve eğitim yoluyla sağladığı faydalar evladın ebeveynine olan minnettarlığının temelini oluşturmaktadır. Ayrıca Aristoteles oğlan ve babası arasında denk olmayan arkadaşlık ilişkisi bulunduğunu düşünmektedir. Babanın oğlundan bazı açılardan daha üstün olması denk olmayan ilişkiyi doğurmaktadır. Bu açılardan birincisi ebeveynin çocuğunu daha iyi tanımasıdır. Ebeveynin çocuğunu kendisinin bir parçası olarak daha çok görmesidir. Ebeveyn çocuğunu doğar doğmaz sevmesine karşın çocuğunu ebeveynini çevresindeki diğer kişilerden ayırıp sevmesi zaman almaktadır (Han, 1996).

Aristoteles aynı zamanda ebeveynin çocuğuna amaçlı bir şekilde fayda sağlamadığında veya sadece çocuğuna yardım etmek dışında ebeveynin birtakım çıkarları varsa o zaman evladın ebeveynine geçmişte yaptıklarının geri ödemesi olarak borcu bulunmaktadır. Lakin böyle bir durumda arkadaşlık ve minnettarlık temelli evlat sorumluluğu açığa çıkmayacaktır. Sonuç olarak Aristoteles baba ve oğul arasındaki arkadaşlık ilişkisinin sonucu olarak evlat sorumluluğuna ilişkin görevlerin ortaya çıktığını savunmaktadır (Vaughan-Brakman, 1994).

Aquinas'ın Bakış Açısı

Aquinas'a göre evladın ebeveynine saygı ve hizmet borcu bulunmaktadır çünkü ebeveyn çocuğunu dünyaya getiren kişidir. Ebeveyn olmasaydı çocuk da dünyaya gelemezdi. Yani ebeveyn çocuğunu dünyaya getirerek ona en büyük faydayı sağlamıştır. Bunun karşılığı olarak ise evladın ebeveynine müteşekkire olması ve ebeveynin yardıma ihtiyacı olduğunda ona yardım etmesi gerekmektedir. Bir başka deyişle ebeveyn hasta olduğunda evlat ziyaret etmelidir veya ebeveyn maddi sıkıntı çektiğinde evlat ebeveynine maddi destek sağlamalıdır. Sonuç olarak evlat ebeveynine onur, saygı ve ilgi borçludur çünkü ebeveyn olmasaydı evlat dünyaya gelemezdi (Han, 1996).

Locke'un Bakış Açısı

Son olarak inceleyeceğimiz filozof ise Locke'tur. Locke'a göre ebeveynin rol ve görevleri çocuğun rol ve görevlerine göre daha ağır basmaktadır. Bunun sebebi ise çocuk kendisiyle tek başına ilgilenebildiği zamana kadar ebeveyn çocuğunun iyiliğini gözeterek onun yerine kararlar almaktadır. Çocuk kendi başına karar alabildiği zaman ise (Locke'a göre 21 yaştır) bu durum ortadan kalkmaktadır. Buna karşın akli dengesi yerinde olmayan kişiler bu yetiye hiçbir zaman ulaşamayacağı için ebeveyninin hakimiyeti altında kalmak zorundadır (Han, 1996).

Çocuk yetişkin olduğunda ve kendi başına kararlar alabildiği zaman ise ebeveyn ve çocuk birbiriyle arkadaş olmalıdır. Bu arkadaşlık Aristoteles'in de vurguladığı gibi evlat sorumluluğunun kaynağı değil, bir sonucudur. Evlat kendi başına karar alabilecek yetiye ulaştıkça ve yaşlandıkça ebeveynin hakimiyeti ortadan yavaşça kalkmaktadır. Bununla birlikte evlat ebeveynini daha deneyimli olarak görerek ebeveyninin önerisini dikkate almaktadır. Sonuç olarak Locke'un bakış açısına göre evlat sorumluluğu ebeveyne itaat etmeyi içermemektedir. Evladın ebeveynine olan sorumluluğunun içerisinde onur ve saygı bulunmaktadır. Bununla birlikte ebeveyn birtakım fiziksel ve finansal desteğe ihtiyaç duyduğunda evladın ebeveynine gerekli desteği sağlamasını içermektedir (Vaughan-Brakman, 1994).

Evlat sorumluluğuna ilişkin yukarıda açıklaması verilmiş olan farklı bakış açılarını özetlemek gerekirse dini ve kültürel gelenekler evladın ebeveynine olan sorumluluğunun içeriğini ve boyutunu farklı yorumlamakla birlikte evladın ebeveynine saygı, onur ve hizmet borçlu olduğunu düşünmüştür. Dini ve kültürel gelenekler incelendikten sonra evlat sorumluluğunu felsefi bir bakış açısıyla incelemiş olan Platon, Aristoteles, Aquinas ve Locke'un görüşlerine yer verilmiştir (Han, 1996).

Platon evlat sorumluluğunun temelinde ebeveynin evladını dünyaya getirmesi, evladını yetiştirmesi ve evladına gerekli bakımı sağlaması olduğunu düşünmektedir. Aristoteles ise Platon'un söylediklerine ek olarak ebeveynin evladına eğitim sağlamasının da evlat sorumluluğunun temelleri arasında yer aldığını söylemiştir. Aquinas ve Locke da Aristoteles ve Platon'un görüşlerine benzer olarak ebeveynin evladını dünyaya getirmesi ve evladıyla ilgilenmesini evlat sorumluluğunun kaynağını olarak görmüştür. Bunlara ek olarak Locke ve Aristoteles ebeveyn evlat arasında arkadaşlık olduğunu da vurgulamıştır. Evlat sorumluluğuna ilişkin yukarıda görüşlerine yer verilen felsefecilerin bakış açıları incelendiğinde genel olarak evladın ebeveynine minnettar olması gerektiği ön plana çıkmaktadır (Vaughan-Brakman, 1994).

Yukarıda açıklaması verilmiş olan evlat sorumluluğuna ilişkin farklı bakış açılarından yola çıkılarak evlat sorumluluğuna ilişkin çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Evlat sorumluluğuna ilişkin teorileri incelemeye önce ebeveyn tanımını incelemek gerekmektedir. Geleneksel olarak her çocuğun biyolojik bağı olan iki ebeveyn sahip olduğu varsayılmaktadır. Çocuğunun ihtiyaçlarını karşılayan, onu yetiştiren, çocuğuyla ilgilenen ve

çocuğunun yetişmesi için uzun süreli olarak ilgi ve bakım sağlayan kişiler ebeveyn olarak nitelendirilmektedir. Ebeveynlik rolünün bu şekilde düşünülmesi çocuğun yaşamında çok fazla ebeveyn sahip olabileceğini akla getirebilmektedir. Örneğin öğretmen, aile dostları veya bakıcılar gibi. Buna karşın çocuğun yaşamında etkin rol oynayan öğretmen, bakıcı, ailenin yakın dostları da bu koşulların çoğunu yerine getirmesine karşın bu kişilerin çocuğun yaşamında yer alma süresi sınırlıdır. Örneğin çocuk okul yaşantısında dönem atladığı zaman bir önceki dönemdeki öğretmeniyle iletişimde kalması zor olmaktadır. Ebeveyn rolüne sahip olan bireyler çocuğa uzun süreli olarak ilgi ve bakım sağlamak için çocukla beraber yaşayarak çocuğun yaşamında uzun yıllar yer edinmektedir. Buna karşın aile dostu veya bakıcılar için bu durum söz konusu olmadığı için ebeveyn rolüne sahip olmaları da mümkün olmamaktadır. Bu şekilde düşünüldüğünde ebeveyn rolünü elde edecek yetişkinlerin sayısı da düşmektedir (Fenton, 2017).

Ebeveyn tanımı içindeki koşulları sağlayan kişilerin sadece biyolojik ebeveyn olduğunu düşünmek tam olarak doğru olmayacaktır. Eğer biyolojik ebeveyn dışında başka kişiler de bu koşulları yerine getiriyorsa o kişi de ebeveyn olarak değerlendirilebilmektedir. Örneğin çocuğunu doğumdan kısa bir süre sonra terk eden babanın sadece biyolojik bağdan dolayı ebeveyn olarak nitelendirilmesi mantıksız olacaktır. Ayrıca çocuğun üvey bir babaya sahip olduğunu ve çocuğun yetişmesinde üvey babanın büyük katkısı olduğunu düşünürsek üvey babanın ebeveyn olarak nitelendirilebilmesi ebeveyn tanımı bağlamında mantıklı olacaktır. Buna karşın evladın biyolojik babasını ebeveyn olarak düşünüp üvey babayı ebeveyn olarak değerlendirmemek ebeveynlik tanımında genetiğin sevgi, ilgi ve bakımdan daha önemli olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Kısacası yetişkin bireyin çocuğun ihtiyaçlarını karşılamak için yaşamını adanması gerekmektedir (Fenton, 2017).

Hâlihazırdaki teoriler çocuğun ebeveyninin kim olduğunu çocuk daha çok küçükken hatta doğmadan önce tayin etmektedir. Buna karşın çocuğun ebeveyninin kim olduğunu belirlemek ebeveynin çocuğu için gelecekte ne yapacağına dair vermiş olduğu sözlerden ziyade şu anda çocuğu için ne yaptığına bağlı olmaktadır. Bundan dolayı geleneksel aile türü dışında alternatif aile türleri de bulunmaktadır. Evlat sorumluluğunun daha iyi anlaşılabilmesi için en çok karşımıza çıkan iki alternatif aile türünün incelenmesi önem arz etmektedir (Fenton, 2017).

Evlat Edinen Aileler: Bu aile türüne yaygın bir şekilde rastlanılmaktadır. İki bireyin kendilerinin dünyaya getirmediği bir çocuğun sorumluluğunu almasıdır. Bazı durumlarda evlat edinilen çocukla biyolojik bağ da olabilmektedir. Torununu evlat edinmiş bir büyük anne ve büyük baba örneğinde böyle bir durum söz konusu olmaktadır. Bu aile türünde evladın üvey ebeveynlerine yönelik sorumluluğu açığa çıkmaktadır. Bunun sebebi ise evlat edinen bireylerin çocuğun ihtiyaçlarını karşılaması, onu yetiştirmesi ve onunla uzun süre ilgilenmesinden kaynaklıdır. Bazı durumlarda evladın biyolojik ebeveyni de çocuğun yaşamında etkin rol oynayabilir. Biyolojik ebeveynin evladıyla bağını koparmaması durumunda evladın üvey ve biyolojik ebeveynlerine sorumluluğu ortaya çıkacaktır (Fenton, 2017).

Geniş Aileler: Büyük ebeveynlerle beraber yaşama veya aynı nesil aile üyelerinin bir arada yaşaması durumunda ortaya çıkan aile türüdür. Bu aile türünde büyük ebeveynler ve amca, hala gibi aynı nesil aile üyeleri çocuğa ilgi ve bakım sağlama konusunda başat rol oynamışsa bu bireyler de ebeveyn rolünü kazanmış olmaktadır. Sonuç olarak ebeveyn rolünü yerine getirmiş olan bu kişilere yönelik de evlat sorumluluğu açığa çıkacaktır (Fenton, 2017).

Alternatif Aile Türlerinin Sınırlı Yanları: Bu bakış açısına göre ebeveyn rolünü yerine getiren kişiler çocukla arasında biyolojik bağ olmasa da ebeveyn olarak kabul edilebilmektedir. Bu bakış açısının zayıf yanı ise bir çocuğun üç, dört hatta on tane bile ebeveynine sahip olabilmesidir. Bu durumda ise ebeveynlerle kurulan samimi ilişkinin ikiden çok ebeveynle kurulması zorlaşabilmektedir. Ayrıca hayatında çok fazla ebeveyni olan evladın evlat sorumluluğuna ilişkin görevleri yerine getirmesi de daha zor olmaktadır. İki ebeveynli durumda bile evlat sorumluluğuna ilişkin görevler bazı evlatlar tarafından yük olarak değerlendirilebilmektedir. Bununla birlikte çocuğun yetişmesinde söz hakkı olan birçok yetişkinin olması çocuk için önemli kararlar almada fikir birliği sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Aynı zamanda çocuğun birçok ebeveynine sahip olması çocukla ilgilenen ebeveyn sayısını da artırarak çocuğun kendini güvende hissetmesini sağlamaktadır. Örneğin çocuk hastalandığında kendisiyle ilgilenen ikiden fazla yetişkine sahip olabilmektedir. Çok fazla ebeveynine sahip olmaya yönelik getirilebilecek eleştirilerden sonuncusu ise çocuğun yaşamındaki bazı ebeveynin gerekli ilgi ve bakımı sağlamak konusunda kendisini arka plana atabilmesidir. Bazı ebeveyn yaşamını çocuk için adarken bazı ebeveyn ise ebeveyn olmanın sağladığı zevki yaşayabilmektedir. Bu durumda da çocuk kendisiyle daha çok ilgilenen ebeveynine yönelik daha güçlü bir

şekilde evlat sorumluluğu hissedebilmektedir. Sonuç olarak çocuğuyla daha çok ilgilenen ebeveynin ileride çocuğundan daha fazla destek alma ihtimali de yüksek olacaktır (Fenton, 2017).

3. SONUÇ

Sağlıklı bir sorumluluk gelişimi hem bireylerin hem de toplumun mutluluğunun temelini oluşturmaktadır. Çocuk ve gençlerin biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimleri ile ahlaki duygu, düşünce ve davranışları arasında karşılıklı, yakın ve anlamlı bir ilişki söz konusudur. Çocuk ve gençlerin ahlaki gelişimi, bu gelişim alanlarına paralel olarak şekillenir. Gelişim dönemlerini sağlıklı bir şekilde geçiremeyen bireylerin ahlaki duygu, düşünce ve davranışlarında bozukluklar görülmektedir. Gelişim süreci boyunca bireylerin karşılaştığı engeller ve sorunlar, onların ahlaki davranışlarında ve çevreye uyumunda olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Bu nedenle, gelecek nesillerin her açıdan sağlıklı yetişmesi için, doğumlarından itibaren çocukların biyolojik, psikolojik, sosyal ve ahlaki gelişim gereksinimleri titizlikle karşılanmalıdır (Özen ve Er, 2019).

Çocukların gelişim gereksinimlerini karşılayacak olan kişiler öncelikle anne-babalar ve öğretmenlerdir. Bu kişiler, çocukların biyolojik, psikolojik, sosyal ve ahlaki gelişim özelliklerini iyi bilmeli ve bu bilgiler ışığı altında hareket etmelidirler. Anne-babalar ve öğretmenler, çocukların sağlıklı, yeterli ve dengeli beslenmelerine özen göstermeli ve zihinsel gelişimlerine paralel olarak çocukların davranışlarında dışa bağımlılıktan kurtulup özerk bir kişiliğe kavuşmalarına yardımcı olmalıdırlar. Bu konuda, çocukların sosyal öğrenme çevresini oluşturan aile, okul, akran ve arkadaş çevresinin özelliklerini dikkate almalıdırlar. Ayrıca öğretmenler, verecekleri ahlak derslerinin program, yöntem ve faaliyetlerini düzenlerken çocukların gelişim özelliklerini göz önünde bulundurmalıdırlar (Özen ve Er, 2019).

Yukarıdaki görüşler özetlenirse ebeveynliğin biyolojik bağdan ziyade rol olarak düşünülmesi ve çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarını karşılayarak çocuğun gelişiminde başat rol oynayan yetişkinlerin de ebeveyn rolüne sahip olduğu sonucu açığa çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Birditt, Kira, Fingerman, Karen, Lefkowitz, Eva & Dush, Claire; Parents Perceived As Peers: Filial Maturity İn Adulthood, *J Adult Dev*, 15, 2008, 1-12.

Blustein, Jeffrey; On The Duties Of Parents And Children, *The Ethics Of The Family*, 1977, 427-441.

Cicirelli, Victor. G.; Attachment And Obligation As Daughters' Motives For Caregiving Behavior And Subsequent Effect On Subjective Burden, *Psychology And Aging*, 8 (2), 1993, 144-155.

English, Jane; *What Do Grown Children Owe Their Parents?*, N.S Jecker. (Eds.), *Aging And Ethics. Contemporary İssues İn Biomedicine, Ethics, And Society*. 1992, 147-154.

Fenton, Cameron; Who counts as a parent for the purposes of filial obligations?, *Journal of Applied Ethics*, 11 (1), 2017, 17-32.

Finch, Janet Ve Mason, Janethen; *Negotiating Family Responsibilities*, London: Taylor & Francis E-Library. 1993.

Fredriksen, Karen ve Scharlach, Andrew; Filial Maturity: Analysis and Reconceptualization, *Journal of Adult Development*, 3 (3), 1996, 183-191.

Han, Sung Dong; Ethical Partialism And Filial Obligations: An Analysis Of Human Relationships Within The Family, Unpublished Doctoral Dissertation, Nebraska: University Of Nebraska, 1996.

Hanson, Sandra, Sauer, William & Seelbach, Wayne; Racial And Cohort Variations İn Filial Responsibility Norms, *The Gerontologist*, 23 (6), 1983, 626-631.

Laanemets, Mart; The Conception Of Filial Piety İn Early Confucian Texts, *Studie*, 4 (2), 1996, 139-147.

Marcoen, Alfons; Filial Maturity of Middle-Aged Adult Children in the Context of Parent Care: Model and Measures, *Journal of Adult Development*, 2 (2), 1995, 125-136.

Nichols, Ryan; The Origins And Effects Of Filial Piety (Xiao 孝): How Culture Solves An Evolutionary Problem For Parents, *Journal Of Cognition And Culture*, 13, 2013, 201-230.

Özen, Y. ve Er, E. (2019). Biz babadan Böyle Gördük-Evlat Sorumluluğu- Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi. 3 (5), 2019, ...-...

Seelbach, Wayne; Gender Differences In Expectations For Filial Responsibility, *The Gerontologist*, 17 (5), 1977, 421-425.

Sung, Kyu-Taik; A New Look At Filial Piety: İdeals And Practices Of Family-Centered Parent Care İn Korea, *The Gerontological Society Of America*, 30 (5), 1990, 610-617.

Sung, Kyu-Taik; Measures And Dimensions Of Filial Piety İn Korea, *The Gerontologist*, 35 (2), 1995, 240-247.

Turan, İbrahim; Günümüz Aile Problemleri Çerçevesinde Kur'an'da Ebeveyn Çocuk İlişkisi, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35, 2013, 71-104.

Vaughan- Brakman, Sarah; A Philosophical Analysis Of Filial Obligations, Unpublished Doctoral Thesis, Uk: Rice University, 1994.

Wee, Cecilia; Filial Obligations: A Comparative Study, *A Journal of Comparative Philosophy*, 13, 2014, 83-97.

White, James, Klein, David.,&Martin Todd.; *Family Theories: An İntroduction*. Thousand Oaks, Ca: Sage. 2015.